

ORUŽANE SNAGE SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA — NJIHOV DRUŠTVENO-POLITIČKI ZNAČAJ I ULOGA

Za oružane snage SAD obično se upotrebljava nekoliko kvalifikativa: da su najskuplja vojna sila savremenog sveta; da se oslanjaju na najjači industrijsko-tehnološki kompleks; da su u geografskom smislu najšire raspoređene; i da su po ukupnom brojnom stanju u samom vrhu svetskih vojnih efektivna — iza SSSR i NR Kine. Još do pre desetak godina bile su i najjača nuklearna sila, ali je taj primat doveden u pitanje, odnosno izgubljen naglim razvojem raketnonuklearnog oružja u SSSR-u.

Kakav je odnos vojne moći supersila — armija SAD i SSSR? Kao što je poznato, ako bi izbio svetski nuklearni rat, jedino SAD i SSSR poseduju (trenutno) sposobnost tzv. nuklearnog protivudara, što znači da svaka od njih može izdržati (primiti) prvi nuklearni udar protivnika, i istovremeno mu uzvratiti protivudarom koji bi prouzrokovao »neprihvatljive gubitke«. Prema zvaničnom tumačenju u SAD, kategorija »neprihvatljivih gubitaka« podrazumeva uništenje četvrtine stanovništva i polovine industrijskih kapaciteta.¹ Ako se tome doda

i podatak da samo taktička nuklearna sredstva obeju supersila imaju ukupnu razornu snagu ekvivalenta 50 hiljada bombi bačenih na Hirošimu — pomenuti odnos postaje još jasniji.

Mada su u pogledu brojnosti i više vrsta konvencionalnog naoružanja slabije od sovjetskih, američke OS imaju, navodno, i to prema zapadnim izvorima, nekoliko značajnih prednosti: veću elastičnost i sposobnost za stratejski manevar u svetskim razmerama; veći broj saveznika i znatno više vojnih baza u inostranstvu; određene prednosti u oblasti raketa sa nezavisno usmerenim višestrukim bojevim glavama (MIRV); taktička nuklearna borbena sredstva šireg spektra upotrebe, snage i dometa; snažniju stratejsku avijaciju; navodno savršenu i raznovrsnu elektroniku i dr. Navedena preimućstva se apostrofiraju, naročito za konvencionalne i ograničene nuklearne sukobe, u kojima se SAD i SSSR ne bi neposredno konfrontirale (lokalni ratovi), a i u slučajevima demonstrativne upotrebe oružanih snaga radi političkih pritisaka. To se posebno odnosi na područja Latinske Amerike, Afrike, istočne regione Azije, Australiju i Okeaniju, u ko-

¹ A. Enthoven, K. W. Smith: »How much is enough?«, New York, 1971.

jima SAD imaju veće vojno-tehničke mogućnosti uticaja na razvoj političkih događaja.

je faktički stvorila međukontinentalnu privrednu i političku imperiju (Pax Americana) i na taj način

(pokazatelji iz 1974. god.)	SAD	SSSR
Stanovništvo (miliona)	213,4	252,5
Ukupni društveni proizvod (približna procena u milijardama dolara SAD)	1 289	550—650 ¹
Brojno stanje oružanih snaga (u milionima)	2,174	3,525 ²
Od toga na stranim teritorijama	0,6	0,45
Godišnji vojni budžet (u milijard. dolara)	85,8	61,9 ³
Broj ugovornih vojnih saveznika (službeni)	40	7
Broj stranih država u kojima postoje veće stalne vojne baze	21	5
Broj nuklearnih bojnih glava na strategijskim interkontinentalnim raketama i bombarderima	7 940	2 600 ⁴
Broj međukontinentalnih raketa	1 054	1 575
Broj raketa sa nuklearnim bojnim glavama na podmornicama	656	720
Broj strategijskih bombardera	437	140
Broj drugih borbenih aviona (bez helikoptera)	8 982	8 665
Broj većih borbenih brodova	177	221
Broj podmornica	73	245

Oružane snage SAD su osposobljene za masovnu vojnu intervenciju na većem delu zemaljske kugle i mogu, kao i oružane snage SSSR, da unište našu civilizaciju. Ove dve činjenice same za sebe govore o tome kakav je i koliki uticaj koji oružane snage SAD vrše na društvena i politička kretanja u svetu, čak i kada ne izvode vojne operacije. Prirodno, on postaje još izrazitiji u vreme njihovog neposrednog ili prikrivenog vojnog angažovanja, a ono je u poslednje tri decenije bilo veoma često. Posle drugog svetskog rata SAD su intervenisale izvan svojih granica češće nego bilo koja druga država. Samo na tri kontinenta — u Latinskoj Americi, Africi i Aziji, umešale su se u oko 30 lokalnih ratova, među kojima su dva bila izuzetno širokih razmera: u Koreji i Indokini. Buržoazija SAD

preuzela ulogu žandara i čuvara »slobodnog sveta«, tj. svetskog kapitalizma. U tome je i suština njihove političke uloge u svetskim razmerama, mada se državni interesi SAD ne podudaraju uvek sa ciljevima očuvanja »slobodnog preduzetništva«. Valja dodati da iako su veoma značajno, oružane snage nisu i jedino sredstvo globalne politike SAD.

¹ Na osnovu različitih približnih proračuna.

² Odnosno oko 4 miliona ako računamo graničare i vojne jedinice unutrašnjih poslova (»Vnutrennie vojska«).

³ Prema proračunu SIPRI.

⁴ Sovjetske nuklearne bojeve glavne strategijske namene su znatno snažnije od američkih. Pored toga, obe velike sile raspolazu približno sa po 20—30.000 taktičkih nuklearnih borbenih sredstava.

Savremena uloga oružanih snaga SAD je rezultanta i plod veoma brojnih činilaca. Pre svega, treba imati u vidu jednu od karakterističnih specifičnosti imperijalizma SAD — da se uzdigao iznad drugih imperijalizama u početku relativno mirnim putem ubrzanog privrednog razvoja i uz ograničenu upotrebu vojne sile. Severnoamerička buržoazija⁵ je nakon sticanja nezavisnosti, u posebnim uslovima novog sveta, mogla da se širi i razvija bez opštevojne obaveze i veće armije, jer su joj se neposredno suprotstavljali jedino vojnički slabi Indijanci, mestimično stanovnici ostalih područja Latinske Amerike i španska kolonijalna imperija koja je bila u raspadanju. Geografski udaljene hiljadama kilometara od tadašnjih velikih vojnih sila, SAD su mogle da održavaju veoma malu saveznu stajaću vojsku, dopunjenu brojnom milicijom naoružanih belaca.⁶ Od ne manjeg značaja je bila i antifeudalna ideologija severnoameričke buržoazije, koja je nasledila (još iz Engleske) snažno nepoverenje prema profesionalnim vojnicima, stajaćoj vojsci i njenoj osamostaljenoj društvenoj i političkoj ulozi. Sprečavanje takvog razvoja bio je jedan od značajnih ciljeva ustava SAD: vojni vrhovi su podređeni političkim rukovodstvima (jedan od elemenata takvog odnosa je praksa da ministri odbrane i drugi visoki činovnici — sekretari vidova, podsekretari i dr. moraju biti civili); podeljena je nadležnost između izvršne i zakonodavne vlasti (Predsednik je vrhovni komandant, ali pravo objave rata i odobravanja sredstava za vojne svrhe ima samo Kongres); ustanovljena je delimična decentralizacija oružanih snaga (savezne OS i federalna Na-

cionalna garda); u saveznom oružanim snagama su vidovi dobili relativno visok stepen autonomije; ograničeno je finansiranje vojnih programa najviše na 2 godine unapred, i sl.

Međutim, što je vreme više prolazilo, buržoazija SAD se sve brže odricala mnogih od navedenih načela, pre svega zvaničnog pacifizma i odbacivanja oružanog nasilja kao sredstva za rešavanje međunarodnih odnosa. Tradicionalna spoljna politika SAD je decenijama počivala na tri principa: tzv. Monrovoj doktrini, tj. sprečavanju evropskim državama da se mešaju u stvari zapadne hemisfere; politici »otvorenih vrata« u Kini i drugde, tj. slobodnom pristupu stranog kapitala na sva nepodeljena područja; i konačno — politici »izbegavanja vojnih paktova«. Međutim, čim je ojačala, buržoazija SAD je pribegla vojnoj sili radi širenja svog političkog i ekonomskog uticaja. Najpre je vojnički porazila i opljačkala susedni Meksiko, zatim je silom oduzela Španiji njene preostale kolonijalne posede (Kubu, Portoriko i Filipine), a potom zaposela zonu Panamskog kanala. U borbi sa nemačkim imperijalizmom odrekla se i zvanično načela izolacionizma, dva puta je intervenisala u svetskim (pretežno evropskim) sukobima, a

⁵ Izraz »severnoamerička« se u ovom članku odnosi isključivo na SAD.

⁶ Istorijski koreni »nacionalne garde« nalaze se u engleskoj miliciji pod Normanima i pravu svakog slobodnog kmeta da »ima i nosi oružje«. Ovo pravo je bilo zabeleženo u nacrtu ustava SAD: »Narod ima pravo posedovanja i nošenja oružja. Dobro organizovana i obučena milicija, sastavljena od naroda, je prirodna i sigurna odbrana slobodne države«. Severnoameričkom milicijom su bili obuhvaćeni svi muškarci od 16 do 65 godina starosti.

posle drugog svetskog rata je stvorila celu mrežu vojnih koalicija i izgradila ogromne vojne efektivne.

OBIM I SASTAV VOJNOG APARATA

Da su oružane snage SAD ogromna centralizovana sila potvrđuju brojni podaci. Godišnje troše oko 85 milijardi dolara (1974. god.), odnosno 31,5% ukupnog iznosa svih vojnih budžeta u svetu. Udeo budžeta Ministarstva odbrane u ukupnom saveznom budžetu SAD je poslednjih godina dostigao 3/4, a u ukupnom društvenom proizvodu 9,4% (u vreme najjačeg angažovanja SAD u Indokini 1968. godine). U 1974. godini ovaj postotak je smanjen na 6,6%, a u sličnim okvirima je zadržan i 1975. godine. Međutim, kada je reč o ukupnim materijalnim izdacima za vojne svrhe, oni su, po pravilu, znatno veći od godišnjeg budžeta Ministarstva odbrane (najčešće za preko 20%). Tu nisu uračunati troškovi održavanja Nacionalne garde, vojni delovi programa Komisije za atomsku energiju, izdaci Nacionalne agencije za avijaciju i svemir (NASA), agencije za međunarodni razvoj (AID), Centralne obaveštajne agencije (CIA), Uprave za veteranske poslove i dr.

Vojni aparat SAD je znatno veći od ukupnog zbira navedenih saveznih ustanova. Pored vojnih lica, oružane snage zapošljavaju i preko milion civilnih službenika i radnika (savezne države i lokalne uprave još oko 20.000), a industrija koja potpuno ili pretežno radi po vojnim porudžbinama ima oko 3 miliona ljudi. Zajedno sa vojnim sastavom to čini oko 6,4 miliona ljudi, odnosno oko 8% celokupne radne snage SAD, što je već samo po sebi do-

voljna ilustracija učešća vojnog aparata u političkom, ekonomskom i društvenom životu zemlje.

Visoki stepen usmerenosti američkog društva na vojne potrebe predstavlja nastavak trenda započetog još u vreme drugog svetskog rata. Tada se procenat vojnih izdataka u ukupnom nacionalnom dohotku povećao skoro na 48%, ali je posle završetka rata smanjen za 4—5 puta. U korejskom ratu je ponovo povećan na 12%, a u toku agresije u Vijetnamu na 9,4%. Američki stručnjaci smatraju da se sadašnji nivo vojnih izdataka neće bitnije smanjivati u bližoj budućnosti, iako je zabeležen postepen i blag pad udela vojnih troškova u ukupnom nacionalnom proizvodu uporedo sa porastom nacionalnog dohotka. Uostalom, već sama činjenica da se u okviru globalne strategije SAD održavaju, a i šire ekonomski i politički interesi američke buržoazije i SAD kao države isključuje mogućnost osetnijeg smanjenja oružanih snaga, a time i njihove materijalne osnove i uticaja vojnih vrhova.

EKONOMSKA ULOGA ORUŽANIH SNAGA

Obim vojnih troškova i veličina vojnog aparata SAD nemaju istu »težinu« u svim federalnim državama SAD zbog neravnomernog rasporeda jedinica, vojnih ustanova i vojne industrije. Glavnina kopnene vojske raspoređena je, na primer, pretežno u južnim i jugozapadnim područjima kontinentalnog dela SAD, a najveće baze RM su koncentrisane samo u pet saveznih država. Na sličan način je grupisana i vojna industrija: konvencionalno naoružanje i oprema proizvode se, pretežno, na severoistočnoj

obali i u državi Mičigen, avionska i raketna industrija je locirana uglavnom duž pacifičke obale i u Teksasu, itd.

Jedna od specifičnih karakteristika vojnog sistema SAD je orijentacija u snabdevanju na privatnu kapitalističku industriju. Javni (državni, društveni) sektor privrede učestvuje u opremanju OS u relativno malom obimu. Čak i one vojne fabrike koje su podizane sredstvima države (saveznog budžeta) ubrzo su postajale privatne ili poluprivatne. Izuzev nuklearnog oružja, 10% vazduhoplovne i 30% elektronske opreme, sve ostalo naoružanje i oprema se naručuju i proizvode u privatno-kapitalističkim fabrikama i koncernima. Međutim, kada je reč o izvozu naoružanja i vojne opreme — državna administracija je nametnula sopstvenu kontrolu, ostvarujući na taj način direktan uticaj na odnose s drugim zemljama i armijama.

Najveće vojne porudžbine obuhvataju četiri privredne grane: proizvodnju vazduhoplova, elektronike, eksploziva i brodova (85% celokupne vrednosti). U porudžbinama eksploziva, na primer, vojska učestvuje sa oko 90%, u vazduhoplovnoj industriji sa 80%, brodogradnji sa 60% i elektronskoj opremi sa oko 35%. Za vojne potrebe radi oko 20.000 preduzeća, ali 45% svih porudžbina otpada samo na 25 najvećih koncerna. Najveće vojne porudžbine su u fabrikama vazduhoplova i raketa, a samo 1/4 u tzv. gigantima američke privrede (Standard Oil, Dženeral Motors, US Stil i dr.). Vojne porudžbine koje oni primaju iznose u proseku manje od 10% njihovog ukupnog prometa.⁷

Unutar oružanih snaga i u saradnji OS i civilnih viših i visokih škola deluje najveći sistem školovanja i profesionalnog osposoblja-

vanja odraslih. Vojska finansira i oko 60% ukupne naučnoistraživačke delatnosti i zapošljava skoro polovinu svih naučnih radnika SAD. Time je višestruko ubrzan proces etatizacije nauke, naučnoistraživačkih delatnosti i visokog školstva, a takav se kurs nastavlja i dalje. Oružane snage SAD su posebnim ugovorima preuzele brojne funkcije planiranja, operativnog odlučivanja, vođenja kadrovske politike i kontrole u velikom broju formalno privatnih preduzeća, naučnoistraživačkih i visokoškolskih ustanova, a često su ih i »spašavale« od finansijskog kraha (slučaj sa preduzećem »Lokid Erkraft«).

DRUŠTVENO-KLASNA STRUKTURA ORUŽANIH SNAGA

Od uvođenja sistema selektivne regrutacije (1939. godine) do ukidanja opšte vojne obaveze i prelaska na profesionalni sistem popune (1. jula 1973. godine), oružane snage SAD su obuhvatale dve vrste vojnih formacija: saveznu vojsku i jedinice Nacionalne garde. Najmasovniji sastav su činili vojni obveznici, čije je socijalno poreklo odgovaralo, približno, socijalnoj strukturi stanovništva. Odstupanja su bila najviše izražena među pripadnicima društvenih slojeva sa najvišim i najnižim prihodima. Pripadnike slojeva sa najnižim prihodima regrutne komisije su odbijale, najčešće, zbog nedovoljnog obrazovanja i psihofizičkih nedostataka (1964. god. u 23% slučajeva). Pripadnicima slojeva sa najvišim prihodima služenje vojnog roka je odlagano, obično, zbog školovanja (28,5% slučajeva). Rezultat takve politike bio je i specifičan sastav

⁷ A. Yarmolinsky, »The Military Establishment. Its impact on American Society«, New York, 1971.

jedinica: najviše pripadnika srednje i sitne buržoazije, činovnika, srednjotehničke inteligencije, zanatlija, kvalifikovanih radnika i farmera. Sličnu strukturu su imali (imaju je još i danas) aktivni podoficiri i civilni službenici oružanih snaga.

Nešto je drukčija socijalna struktura aktivnih oficira. Pored državnih vojnih škola, u SAD postoje privatne vojne škole, a veliki broj budućih aktivnih oficira stiže osnovno vojno obrazovanje na visokim školama u građanstvu. Oko 60% aktivnih oficira dolazi neposredno sa civilnih univerziteta i visokih škola, a zatim se doškoluju u vojnim školama ili na vojno-tehničkim kursevima u vojnim bazama. Oko 34% oficira se školuju na vojnim odeljenjima pri civilnim visokim školama, a samo oko 5% svih oficira dolazi u oružane snage nakon završetka vojnih akademija — 2.300 od 58.000 novoprodukovanih oficira. Socijalni sastav oficira je, prema tome, sličan socijalnom sastavu ostalih studenata, s tim što se za vojni poziv ređe opredeljuju sinovi krupne buržoazije, ali se u redove oficira teško probijaju i deca čije su porodice na dnu društvene piramide (seljaka, nekvalifikovanih i polukvalifikovanih radnika).

Prema podacima poznatog američkog sociologa M. Džanovica, među američkim oficirima ima danas mnogo manje sinova iz buržoaskih i seljačkih (farmerskih) porodica nego pre 2—3 decenije, ali je zato osetno povećan postotak dece činovnika i kvalifikovanih radnika.⁸ Među pitomcima državnih vojnih akademija zapaža se i nešto veći priliv sinova profesionalnih vojnika.

U uskoj vezi sa klasnim sastavom je i problem rasnog sastava oruža-

nih snaga. Savezna vojska, a Nacionalna garda u još većoj meri, bile su tradicionalno oružane snage belog stanovništva SAD. Crnci su iz oružanih snaga bili potpuno isključeni, ili su služili u posebnim crnačkim jedinicama, odnosno kao pomoćno osoblje. Rasna segregacija je decenijama bila jedna od glavnih karakteristika odnosa u vojsci, i tek su u drugom svetskom ratu Crnci stekli ugled kao vojnici i izborili se za elementarna poboljšanja svog položaja. Službeno je segregacija ukinuta 1948. godine, a u narednih 7 godina su eliminisani svi očigledni oblici unutrašnjeg izdvajanja Crnaca, mada se još i sada osećaju posledice njihovog vekovnog ugnjetavanja. U južnim državama su oružane snage dale čak i značajan doprinos uklanjanju rasne segregacije među američkim građanima. Posledice vekovne poredenosti crnačkog stanovništva ostale su, međutim, još uvek prisutne; jedan od vidova rasne netrpeljivosti jesu i česti sukobi i razračunavanja belih i crnih vojnika, što ozbiljno razara borbenu snagu i efikasnost armije. Sredinom 1972. godine Crnci su činili 11,1% ličnog sastava, što približno odgovara njihovom udelu u ukupnom broju stanovnika. Najviše ih ima među vojnicima i podoficirima, u borbenim jedinicama KoV (oko 15%) i mornaričkoj pešadiji, zatim u pomoćnim jedinicama i pozadinskim službama, a najmanje među oficirima, u tehničkim jedinicama i službama (u RM samo 5,6%). Među oficirima RM ima ih samo 0,9%, ali ih zato ima veoma mnogo među poslužiteljima na brodovima.⁹

⁸ M. Janowitz, »The Professional Soldier. A Social and Political Portrait«, Chicago, 1971.

⁹ Ch. Moskos: »The American Dilemma in Uniform: Race in Armed Forces«.

Prelaz na potpuno profesionalne oružane snage je donekle izmenio i socijalnu strukturu OS. Povećan je postotak sinova iz radničkih porodica sa najnižim prihodima (među vojnicima i podoficirima) i iz slojeva sitne buržoazije i nižeg činovništva (među oficirima). Još je više, međutim, porastao broj Crnaca, kojih će kroz nekoliko godina biti oko 18—20%. Za buržoaziju je vojni poziv ostao i dalje nedovoljno prihvaćan.

ULOGA ORUŽANIH SNAGA U SPOLJNOJ POLITICI SAD

Relativno samostalna uloga vojnih vrhova u sprovođenju spoljne politike SAD bila je očigledna u vreme većih ratova u kojima su SAD učestvovala, kao i na okupiranim teritorijama. Često su pojedini vojni komandanti i guverneri (D. Ajzenhauer, M. Klark, H. Stark, D. Makartur, M. Ridžvej, J. Stilvel i dr.) u velikoj meri neposredno uticali na odnose SAD sa saveznicima i krojili sudbinu okupiranih država (gen. Klej u SR Nemačkoj, D. Makartur u Japanu, J. Hodž u Južnoj Koreji). General Džordž Maršal je više godina rukovodio i američkom diplomatijom.

Posle drugog svetskog rata visoki komandanti počinju u značajnijoj meri da učestvuju i u određivanju i sprovođenju mirnodopske spoljne politike SAD, što ranije nije bio slučaj. Položaj načelnika generalštabova postaje jednak ili čak značajniji od položaja mnogih članova vlade, a od 1947. godine oni su i neposredno uključeni u Savet nacionalne bezbednosti. Pod rukovodstvom Predsednika SAD, Savet raspravlja o ključnim svetskim problemima i ostvaruje strategijsko usmeravanje spoljne politike. U kon-

cipiranju i sprovođenju spoljne politike aktivno su uključene i mnoge druge vojne ličnosti: američki vrhovni komandanti oružanih snaga NATO-pakta, snaga na Pacifiku i u Sredozemlju, komandanti većih jedinica u drugim zemljama i sl. Nije redak primer da je njihova uloga značajnija od uloge američkih ambasadora u tim državama. Tako su, na primer, pregovore o zaključenju sporazuma sa Španijom redovno vodili američki generali, jer su RM i RV bili posebno zainteresovani za očuvanje vojnih baza SAD u toj zemlji.

Oružane snage SAD snažno utiču na spoljnu politiku i tamo gde konačne odluke zvanično donose najviši civilni organi. Ovaj uticaj oružanih snaga proističe iz dve činjenice: iz visokog stepena vojnicizacije savremenih međunarodnih odnosa i postojanja veoma elastičnih i jakih oružanih snaga pomoću kojih se vodi spoljna politika. Iz prve činjenice proizilazi zaključak da se u doglednoj budućnosti ne može očekivati smanjenje uloge oružanih snaga SAD u spoljnoj politici te države. S druge strane, saznanje da raspolaže izuzetno snažnim vojnim sredstvima uticalo je do sada više puta na političko rukovodstvo SAD da se previše oslanja na vojnu silu u postizanju spoljnopolitičkih ciljeva. Pri tome se nekoliko puta i opeklo (poslednji put u Indokini), ali to, ipak, nije uticalo na promenu politike.

Neformalni uticaj vrhova oružanih snaga na vojnu i političku strategiju SAD uočava se u različitim područjima. Načelnici generalštabova i neki drugi visoki komandanti imaju, na primer, pravo neposrednog kontakta sa predsednikom SAD. Svoje najbliže savetnike neki predsednici su upravo i tražili među generalima: Kenedi — generala

M. Tejlora, a Nikson generala Hejga. Vrh vojnog aparata ima čak i tradicionalno jake veze sa oba doma Kongresa, a mnogi visoki oficiri redovno učestvuju na svim važnijim savetovanjima u Ministarstvu inostranih poslova i Centralnoj obaveštajnoj agenciji.

Po svom obimu, budžetu i tehničkim mogućnostima oružane snage višestruko prevazilaze sve ostale savezne ustanove. U odnosu na njih raspolazu boljim elektronskim i avionskim vezama sa drugim zemljama, i imaju više stručnog i tehničkog osoblja u inostranstvu nego Ministarstvo inostranih poslova (krajem 1969. godine OS su imale u inostranstvu 8.264 zvanična predstavnika, a Ministarstvo inostranih poslova 5.166). Vojne obaveštajne službe, uprava za poslove međunarodne bezbednosti u Ministarstvu odbrane i odgovarajuće službe Generalštaba po pravilu su uvek brže i efikasnije od odgovarajućih civilnih institucija. To je, obično, dolazilo do izražaja u kriznim međunarodnim situacijama, lokalnim ratovima i intervencijama u zemljama u razvoju.

U ovim okvirima treba posmatrati i politiku vojne pomoći drugim zemljama, putem koje SAD sprovode (ili to pokušavaju da čine) politički i ekonomski pritisak. Poseban program vojne pomoći deluje još od 1950. godine i od tada su SAD utrošile radi toga preko 40 milijardi dolara. Najviše naoružanja i opreme su u početku primale članice NATO i CENTO-pakta, kasnije zemlje Latinske Amerike, Afrike i Azije, a u novije vreme Izrael. Od 1962. godine usvojen je drugi program — prodaje naoružanja i vojne opreme pod povoljnim uslovima, a 1969. su ova dva programa objedinjena. U intervalu od 8 godina (1962. — 1970) SAD su u

okviru ovog programa prodale naoružanja u vrednosti od 11,5 milijardi dolara, a samo u 1974. god. za 9 milijardi. Pored toga, OS SAD školuju i obučavaju u 175 centara u SAD i inostranstvu godišnje oko 10.000 pripadnika stranih oružanih snaga. Računa se da ukupan broj pripadnika stranih armija koji su za poslednjih 25 godina završili američke vojne škole iznosi oko 400.000, od kojih većinu čine oficiri savezničkih armija iz Azije i Evrope, a i pripadnici oružanih snaga zemalja Latinske Amerike i Afrike. Ova aktivnost takođe pruža američkoj diplomatskoj i obaveštajnoj službi znatne mogućnosti, mada školovanje stranih vojnih lica nije uvek pouzdana investicija.

ORUŽANE SNAGE I UNUTRAŠNJA POLITIKA SAD

Nasledstvo istorijsko-političkih tradicija i parlamentarna buržoaska ideologija u SAD uslovili su veoma opreznju i ograničenu upotrebu oružanih snaga u unutrašnjim nemirima. Nacionalna garda je, međutim, upotrebljavana mnogo češće. U poslednjih 190 godina američki predsednici su dozvolili upotrebu saveznih oružanih snaga samo u 18 slučajeva. Zakon dozvoljava takvu upotrebu samo na osnovu ukaza Predsednika ili na zahtev neke od federalnih država, radi sprovođenja odluka saveznog suda ili obezbeđenja građanskih prava garantovanih saveznim zakonima, ukoliko ih savezne države ne mogu ili neće da obezbede. Vojne jedinice su upotrebljavane, obično, za gušenje lokalnih pobuna i većih radničkih štrajkova (1877, 1894. i 1914. godine), za gušenje rasnih nemira, protiv demonstracija veterana (1932), za prinudno uvođenje pravne jed-

nakosti Crnaca u južnim državama SAD (1957, 1962, 1963. i 1965. god.), za gušenje protesta protiv rata u Vijetnamu i sl. Praksa čestog angažovanja vojnih jedinica u rešavanju unutrašnjih problema bila je karakteristična naročito za vreme L. Džonsona, od 1965. do 1968. godine.

Pravo upotrebe Nacionalne garde je u nadležnosti guvernera saveznih država. Za nepunih 25 godina (od kraja 1945. do kraja 1969. godine) zabeležena su 262 takva slučaja. Do 1960. godine jedinice Nacionalne garde su upotrebljavane, uglavnom, za gušenje štrajkova u industriji, a od tada i za gušenje rasnih nemira. Tako česta i brutalna upotreba vojnih formacija je odražavala ne samo neefikasnost drugih javnih institucija, čije odluke građani nisu želeli da sprovedu, već umnogome i krizu društveno-političkog života SAD. Buržoazija SAD se, naime, sve manje libi upotrebe vojne sile u razrešavanju unutarnjih socijalnih, političkih i ekonomskih protivurečnosti. Čak se i pomirila sa sve većom centralizacijom oružanih snaga i sve jačim uticajem savezne vojske nad Nacionalnom gardom i lokalnom policijom. Navedena kontrola se ostvaruje sistemom snabdevanja naoružanjem, školovanjem komandnih kadrova, obukom u specijalnim dejstvima i dr.

Mada se zvanično deklarišu kao natklasne i apolitične, oružane snage SAD imaju jasno političko i klasno obeležje. Od 1921. godine one poseduju i razrađene planove dejstva u slučaju većih društvenih nemira. Ideološka platforma im je antisocijalistička i antikomunistička i unutar vojnih jedinica i u društvu. U vreme hladnog rata to je dobijalo razmere progona svih lica koja su se suprotstavljala an-

tikomunističkoj histeriji, a i poslednjih godina ima izrazito konzervativno obeležje. Na čelu celokupnog ovog mehanizma (tzv. javnog informisanja) nalazi se pomoćnik ministra odbrane za javne poslove, sa uredom u kojem radi 210 lica. Pored toga, svaki vid ima sopstveni program »javnih odnosa«, koji za pošljava još oko 2.500 vojnih lica. Pomoćniku ministra odbrane su potčinjeni: Uprava za odbrambeno informisanje i njeno odeljenje za audiovizuelna sredstva; Uprava za odnose sa mesnim zajednicama; Uprava za društvene organizacije i veterane; Uprava za poslodavce i radnike; Uprava za bezbednosnu kontrolu; odeljenja pojedinih vidova za javno informisanje, i specijalizovane ustanove KoV, RM i RV za tzv. obradu javnosti.

Uprava Nacionalne garde ima dva stalna programa koje emituje na 2.500 radio-stanica, a služba vojnih radio i televizijskih stanica kontrolisala je 1969. godine 323 radio i 73 televizijske stanice u 27 stranih država i u SAD. Osim vojske, ove emisije su namenjene i milionima građana, pa su tako sadržajno i ideološki i programirane.

Od posebnog su značaja udruženja i organizacije veterana, i rezervnih i penzionisanih starešina. Među njima su najznačajnija: »Američka legija« sa 2,6 miliona članova u 16.900 organizacija i oko milionom članica u ženskom delu te organizacije; »Veterani ratova u inostranstvu« sa 1,4 miliona članova i 10.000 organizacija; »Udruženje KoV SAD« sa 100.000 članova, od kojih je 60.000 aktivnih pripadnika KoV; »Udruženje ratnog vazduhoplovstva SAD« sa 90.000 članova, od kojih 40.000 aktivnih; »Mornarička liga SAD« sa 41.000 članova; »Udruženje nacionalne garde SAD« sa 80.000 članova; »Udruženje re-

zervnih vojnih starešina SAD« sa 60.000 članova; poluvojno »Nacionalno udruženje strelaca« sa 1,1 milionom članova i oko 400 pridruženih klubova. Mada obuhvataju samo manji deo od približno 25.000.000 Amerikanaca koji su služili u oružanim snagama, navedene organizacije imaju značajnu političku ulogu u javnom životu SAD, koju ne sme da zanemari nijedan političar. Najznačajnija je »Američka legija«. Njen zadatak je »zaštita Ustava... održavanje zakonitosti i reda... i stopostotni amerikanizam«, a hvali se da je »oštar protivnik komunizma i drugih ne-američkih dogmi«. Objekti njenih napada su sve napredne i levičarski usmerene organizacije, a ne samo komunisti.

Posredno političko delovanje oružanih snaga ispoljava se na specifičan način i u drugim oblastima. Jedan od veoma značajnih indikatora tog delovanja jeste i uticaj na Kongres i njegove odbore. Umnogome je to olakšano sastavom Kongresa, među čijim članovima ima oko 2/3 veterana, 21% rezervnih oficira i približno 10% rezervnih generala. Drugo područje jeste finansiranje mnogih oblasti naučnoistraživačkog rada, uključujući tu i društvene nauke. Najpoznatija od ustanova te vrste jeste korporacija RAND, koju podržava ratno vazduhoplovstvo.

Formalno, pripadnici OS su isključeni iz politike: aktivnim vojnim licima je zabranjeno učlanjivanje i delovanje u političkim strankama, davanje javnih »političkih izjava«, kandidovanje za javne političke funkcije i sl. Bilo kakvi oblici političkog organizovanja su zabranjeni i unutar jedinica i

mimo službenih struktura.¹⁰ Jedna od posledica takve »apolitičnosti« jeste i nezainteresovanost penzionisanih oficira za karijeru profesionalnih političara. U američkom Kongresu poslednjih godina bila su, na primer, samo tri redovno penzionisana oficira. Među penzionisanim oficirima je najviši položaj postigao general D. Ajzenhauer (dva puta biran za Predsednika), dok se general C. Lemej kandidovao za potpredsednika SAD na krajnje desničarskoj listi G. Valasa.

*

Bez oružanih snaga ovakvog karaktera buržoazija SAD ne bi mogla da održava svoj položaj svetske supersile i vlasnika ogromne međukontinentalne ekonomske imperije. U sadašnjoj situaciji i pri sadašnjem odnosu snaga je postalo praktično neizvodljivo ponovno sniženje vojnog budžeta i smanjivanje učešća oružanih snaga u ukupnim potencijalima zemlje (kao što je to bilo pre 40 godina), isto kao što više nije moguće da Predsednik SAD ne uzme u obzir mišljenja i stavove visokih vojnih rukovodilaca prilikom donošenja značajnih spoljopolitičkih odluka. Nakon što je postala svetska sila, buržoazija SAD se odrekla mnogih liberalno-demokratskih nasleđa prošlosti (uključujući i ideje o vojniku-građaninu), da bi na kraju prihvatila ogromnu, potpuno profesionalnu (plaćeničku) vojsku, u kojoj vladaju posebni zakoni i principi ustrojstva.

Ipak, i pored veoma jakog »vojno-industrijskog kompleksa« i spre-

¹⁰ O moralnom stanju u jedinicama delimično se staraju vojni sveštenici (protestantski, katolički i judeistički), ali glavnu odgovornost snose komandanti i komandiri.

ge OS i krupnog kapitala, u SAD još uvek deluje sistem civilne prevlasti. To se može objasniti, pre svega, postojanošću buržoaske države u SAD i relativno visokim stepenom političko-ideološkog jedinstva buržoazije i njenih klasnih saveznika, a delimično i strukturalnim nejedinstvom vojnog aparata. Američkoj buržoaziji, naime, za sada nisu potrebni profesionalni vojnici za vrhunsko političko odlučivanje i opštu kontrolu društvenog života. Objektivno i subjektivno, ona nema potrebe ni za vodećom društveno-političkom ulogom vojne birokratije.¹¹ Čak su i među generalima retki oni koji su poslednjih decenija pokazivali tendenciju ka dominaciji vojske nad politikom. Jedini poznatiji primer te vrste je slučaj generala D. Makartura, koji je precenio svoju popularnost i uticaj (zahtevajući proširenje rata u Koreji), posle čega ga je predsednik Truman odmah smenio sa svih položaja.

Prema ocenama brojnih sociologa, moglo bi se reći da je američka vojska zadovoljna svojim društvenim i materijalnim položajem i javnim počastima. Međutim, poslednji rat u Indokini je ostavio duboke tragove u oružanim snagama i u od-

nosima između vojske i društva. Njihov prvi veći poraz u novijoj istoriji je izazvao duboku unutrašnju krizu, čija su obeležja ne samo antiratne i antivojne demonstracije, nego čak i napadi na vojne i poluvojne objekte, javno spaljivanje vojnih knjižica i državnih zastava, masovnije pojave dezerterstva i sl. Mada im nije bilo prvi put da vrše masovne ratne zločine (ranije su to činile u ratovima protiv Indijanaca i na Filipinima), oružane snage SAD su pod pritiskom javnosti prvi put bile prisiljene da službeno istražuju najdrastičnije slučajeve, da 58 vojnih lica zvanično za to i optuže, a 32 osude za ratne zločine. Među optuženima je bilo i nekoliko generala. Međutim, najveći deo zločinaca je ostao nekažnjen.

Priljavi rat u Indokini, ratni zločini, brojne pojave korupcije i skoro epidemijska upotreba droga — imali su višestruke posledice u oružanim snagama i društvu. Društveni ugled oružanih snaga je vremenom postajao sve niži, a uporedo su se sve izrazitije zaoštravali odnosi između vojnih i civilnih struktura, što je imalo za posledicu dalje devalviranje mnogih buržoasko-demokratskih institucija prošlosti. Od oružanih snaga je zahtevano da u Vijetnamu vode ne samo konvencionalni, već i politički rat (obaveštajni, psihološko-propagandni i dr.), što je još više doprinosilo zaoštavanju odnosa između vojnih vrhova i javnosti. Većina tih problema ostala je i posle Vijetnama.

¹¹ Amerikanci ne smatraju profesionalne vojnike najuticajnijim ljudima u SAD i ne cene mnogo vojni poziv. Prema anketi časopisa »US News & World Report«, među 10 najuticajnijih Amerikanaca nije bilo nijednog vojnog rukovodioca.